

Kotimaisten humanistista ja yhteiskuntatieteellistä tutkimusta julkaisevien julkaisusarjojen avoimuus

Arto Ikonen

Avoimen tiedon keskus, Jyväskylän yliopisto

arto.ikonen@jyu.fi

<https://orcid.org/0000-0003-0216-6963>

Anna-Kaarina Linna

Tieteellisten seurain valtuuskunta

anna-kaarina.linna@tsv.fi

<https://orcid.org/0000-0002-7901-2789>

Mika Holopainen

Helsingin yliopiston kirjasto

mika.holopainen@helsinki.fi

<https://orcid.org/0000-0002-8829-2540>

Leena Huovinen

Helsingin yliopiston kirjasto

leena.huovinen@helsinki.fi

<https://orcid.org/0000-0002-0140-8601>

The purpose of this paper is to analyze how open access is implemented in Finnish scholarly publication series in humanities and social sciences (HSS), and to assess their compliance with the requirements and recommendations outlined in Plan S initiative for open access publishing. We also pay specific attention to one of the Plan S criteria, providing an overview of the Directory of Open Access Journals' (DOAJ) role in Finnish scientific publishing, particularly in HSS fields. The results show that 80 % of Finnish scholarly publication series in HSS disciplines enable immediate open access, but they often lack publicly available information that the funders supporting Plan S require from publication venues.

Asiasanat: avoin julkaiseminen, humanistiset tieteet, open access, rinnakkaistallentaminen, tiedelehdet, tieteellinen julkaisutoiminta, yhteiskuntatieteet

Pysyvä osoite: <https://doi.org/10.23978/inf.138015>

Johdanto

Tässä artikkelissa tarkastelemme kotimaisten humanistista ja yhteiskuntatieteellistä tutkimusta julkaisevien julkaisusarjojen avoimuutta kansainvälisten avoimen julkaisemisen kriteerien valossa. Julkaisusarja voi toteuttaa avoimuutta julkaisemalla teokset lähtökohtaisesti avoimena (ns. gold OA) tai sallia vähintään vertaisarvioidun käsikirjoituksen rinnakkaistal-
lentamisen avoimeen julkaisuarkistoon (ns. green OA). Kummallakin tavalla toteutettu avoimuus täyttää useimpien tutkimusrahoittajien vaatimukset.

Tieteellisiin julkaisukanaviin kuuluvat julkaisusarjat, julkaisualustat ja erillisteokset. Tieteenalakohtaiset julkaisukäytänteet ja rahoittajien vaatimukset ovat vaikuttaneet siihen, kuinka paljon julkaisukanavia on muuttunut kokonaan avoimeksi. Valitsimme tutkimuksen kohteeksi humanistista ja yhteiskuntatieteellistä tutkimusta julkaisevat sarjat, sillä näillä tieteenaloilla julkaisukäytänteet poikkeavat esimerkiksi luonnontieteistä ja lääketieteistä, joissa siirtyminen open access -julkaisemiseen on ollut nopeampaa (ks. esim. Severin et al., 2020).

Tarkastelussa olevat julkaisusarjat ovat julkaisseet vuosina 2017–2021 vähintään yhden vertaisarvioidun artikkelin, joka on luokiteltu korkeakoulujen julkaisutiedonkeruussa käytettävän tieteenalaluokituksen luokkaan 5 (yhteiskuntatieteet) tai 6 (humanistiset tieteet). Käytämme artikkelissamme näistä tieteenaloista englannin kielestä tulevaa lyhennettä HSS (humanities and social sciences)¹.

Tarkastelumme pääasiallisiksi kriteereiksi valitsimme kansainvälisten tutkimusrahoittajien konsortion cOAlition S:n Plan S -suunnitelman vaatimukset ja suositukset julkaisusarjoille (cOAlition S, 2023). Plan S on kenties merkittävin viime vuosien tutkimusjulkaisujen avoimuutta ohjaava linjaus, jolla pyritään lisäämään tieteellisten julkaisujen avoimuutta ja muuttamaan tieteellisen julkaisemisen kulttuuria.

Yksi Plan S:n keskeisistä kriteereistä avoimille julkaisusarjoille on se, että niiden tulee rekisteröityä tieteellisten avointen julkaisusarjojen tietokantaan DOAJ:iin (Directory of Open Access Journals). DOAJ on tärkeä osa avoimen julkaisemisen infrastruktuuria, koska se edistää avointen tieteellisten julkaisusarjojen näkyvyyttä, indeksoi niiden metadatta ja ylläpitää niiden laatukriteerejä. DOAJ on myös tietoisesti pyrkinyt lisäämään HSS-tieteenalojen julkai-

¹ Yhteiskuntatieteistä ja humanistista tieteistä käytetään myös lyhennettä SSH.

susarjojen näkyvyyttä indeksissään. Näistä syistä tarkastelemme artikkelissamme myös DOAJ:n roolia kotimaisissa tiedejulkaisuissa.

Avoimen julkaisemisen kehitys ja siihen vaikuttaneet linjaukset

Tutkimusrahoittajakonsortio cOAlition S:n Plan S -aloite kuuluu kansainvälisten linjausten, suositusten ja julistusten sarjaan, joilla pyritään edistämään tiedejulkaisujen avoimuutta. Kehityksen voi nähdä alkaneen jo yli 20 vuotta sitten, jolloin Budapestin open access -julistuksessa määriteltiin vielä tänäkin päivänä relevantteja tavoitteita tieteellisen julkaisemisen avoimuuden edistämiseksi. Nämä suositukset koskivat muun muassa tieteellisten lehtien avoimuutta ja tieteellisten julkaisujen käyttöä rajoittavista tekijänoikeuksista luopumista (BOAI, 2023). Myöhemmin Budapestin julistusta päivitettiin uusilla suosituksilla, joissa muun muassa kehoitetaan suosimaan sellaisia julkaisukanavia, jotka eivät perustu kirjoittajilta perittyihin julkaisumaksuihin² (UKSG, 2022).

Budapestin julistuksen tavoitteet löytyvät myös Plan S:n suosituksista. Plan S:n keskeisiä vaatimuksia ovatkin tutkimusjulkaisujen välitön avoimuus, avointen lisenssien käyttö sekä tekijänoikeuksien säilyminen kirjoittajalla tai hänen organisaatiollaan (cOAlition S, 2023).

Plan S vaikuttaa tieteelliseen julkaisemiseen myös Suomessa, sillä keskeiset tutkimusrahoittajat Suomen Akatemia ja Euroopan komissio kannattavat sitä. Suomessa on tehty myös kansallisia avoimen tieteen linjauksia, kuten Avoimen tieteen ja tutkimuksen julistus (2020), joiden suositukset ovat osaltaan Plan S:n linjausten mukaisia. Huolimatta siitä, että mainitun julistuksen on allekirjoittanut 70 suomalaista yliopistoa, ammattikorkeakoulua ja tutkimusorganisaatiota, ei sen keskeistä päämäärää – tutkimusjulkaisujen välitöntä ja kattavaa avoimuutta – ole vielä saavutettu.

Tiedejatutkimus.fi-palvelun mukaan vuonna 2022 julkaistuista tieteellisistä lehti- ja konferenssiartikkeleista (26 700 kpl) yli 4400 julkaisusta ei ole saatavilla avointa vertaisarvi-

² Julkaisumaksuilla tai kirjoittajamaksuilla (article processing charges, APC) tarkoitetaan kustantajan tai julkaisijan määrittämää maksua, joka peritään siitä, että julkaisu tulee avoimesti saataville.

oitua versiota. Lisäksi tieto avoimuudesta puuttuu yli 480 julkaisusta (Tiedejatutkimus.fi, 2023).

Tuhansia tieteellisiä artikkeleita jää siis vuosittain edelleen julkaisematta avoimena Suomessa. Lisäksi osa rinnakkaistallennetuista artikkeleista tulee avoimesti saataville vasta kustantajan määrittelemän viiveen (embargon) jälkeen, jolloin nekään eivät ole kansallisen linjauksen tai Plan S:n tavoitteiden mukaisesti välittömästi avoimia.

Aiemmissa tutkimuksissa tieteellisten julkaisujen avoimuudesta on keskitytty joko tutkimusjulkaisujen tai julkaisusarjojen avoimuuteen. Piwowar et al. (2018) laajamittaisen tutkimuksen mukaan viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana tutkimusjulkaisujen avoimuus oli tasaisesti lisääntynyt, mutta vain alle kolmasosa (28 %) tutkimusjulkaisuista oli avoimena. Määrän ennustettiin kuitenkin lähivuosina kasvavan. Tutkimuksen aineiston keruussa käytettiin Web of Science -tietokantaa ja DOI-tunnisteita indeksoivia lähteitä, joissa humanististen alojen julkaisut eivät ole hyvin edustettuina. Tämän takia humanististen ja taidealojen julkaisut oli jätetty pois tutkimuksen tieteenalakohtaisesta avoimuuden tarkastelusta.

Avoimuuden lisäksi tutkimuksissa on tarkasteltu myös Plan S:n vaatimusten täyttymistä julkaisuissa ja julkaisukanavissa. Frantsvåg & Strømme (2019) tarkastelivat OA-lehtien Plan S:n vaatimusten täyttymistä niiden kriteerien osalta, jotka oli mahdollista selvittää DOAJ:ista saadun metadatan perusteella. Tutkimuksessa selvisi, että yli 12 000 OA-lehdestä vain 9 % täytti nämä kriteerit. Plan S -kriteerit täyttävien avointen julkaisusarjojen määrä on epäilemättä noussut vuoden 2018 jälkeen, jolloin tutkimusaineisto ladattiin DOAJ:sta. Aineiston perusteella eniten haasteita Plan S:n kriteerien toteutumisen kannalta oli sellaisilla HSS-alojen pienillä julkaisusarjoilla, jotka eivät veloita kirjoittajamaksuja.

Korytkowski & Kulczycki (2021) analysoivat vuosilta 2014–2019 yli 27 000 julkaisun metadatan ja huomasivat, että noin kolmasosa julkaisuista ei täyttänyt Plan S:n kriteereitä. Tutkimuksessa todettiin, että lehden todentaminen Plan S -kriteerit täyttäväksi oli haastava tehtävä, koska luotettavia lähteitä datan keruuseen ei juuri ollut saatavilla.

Laajassa timantti-OA-lehtiä koskevassa tutkimuksessa (Becerril et al., 2021) kaikki Plan S -kriteerit täytti vain 4,3 % lehdistä, kun taas 37 % täytti yli puolet kriteereistä. Suurimmalla osalla ei esimerkiksi ollut CC BY -lisenssiä eikä pitkäaikaissäilytykseen liittyvää politiikkaa. Timantti-OA-lehdillä tarkoitetaan OA-lehtiä tai -julkaisusarjoja, jotka eivät peri kirjoittajamaksuja.

DOAJ ja kotimaiset julkaisusarjat

DOAJ on ollut keskeinen toimija avoimen julkaisemisen kentällä jo 20 vuotta. Indeksien ylläpitämisen lisäksi DOAJ:n tehtävänä on lisätä avointen julkaisusarjojen näkyvyyttä ja kohottaa niiden profiilia – riippumatta tieteenalasta, maantieteellisestä sijainnista tai julkaisun kielestä.

Pienet kustantajat ja lehdet eivät yleensä näy kansainvälisissä kaupallisissa indekseissä, minkä takia DOAJ:n kautta saavutettava näkyvyys on erityisen tärkeää pienille lehdille. Björkin (2019) mukaan DOAJ sisältää – kaupallisten indeksien tapaan – vain vähän muilla kuin englannin kielellä julkaisevia pohjoismaisia lehtiä. Niinpä lehtien valikoiman laajeneminen muun muassa suomenkielisillä lehdillä lisäisi osaltaan julkaisujen diversiteettiä.

Vaikka 68 % DOAJ:n kaikista lehdistä ei peri APC-maksuja, suurin osa artikkeleista julkaistaan kirjoittajamaksuja perivissä lehdissä (Crawford, 2022). Luonnon- ja lääketieteen aloilla on tavallisempaa saada isoja tutkimusrahoituksia, joista APC-maksuja voidaan maksaa. Humanistisissa ja yhteiskuntatieteissä apurahat ovat yleensä pienempiä, joten tutkijoiden on vaikeampaa julkaista kirjoittajamaksuja perivissä lehdissä. Tämä voi olla merkittävää esimerkiksi silloin, jos tutkijalla ei ole työsuhdetta yliopistoon, eikä hän sen vuoksi pysty hyödyntämään yliopistojen kirjoittajamaksuihin varaamia kiintiöitä³.

DOAJ:iin hyväksyttävien lehtien tulee täyttää kriteerit, jotka kerrotaan yksityiskohtaisesti DOAJ:n (2023) verkkosivuilla. Samalla verkkosivulla on myös linkit monilla eri kielillä tehtyihin käännöksiin kriteereistä ja DOAJ:n hakuohjeista. Hyväksyttävien lehtien tulee täyttää tieteellisille lehdille asetetut yleisemmät edellytykset sekä lisäksi avoimeen saatavuuteen, lehden verkkosivuihin, ISSN-tunnukseen, laadunvalvontaprosessiin, lisensointiin ja tekijänoikeuksiin liittyvät kriteerit. Lisensoinnin osalta on huomattava, että DOAJ ei velvoita julkaisusarjoja käyttämään Creative Commons -lisenssiä, vaan ainoastaan suosittelee sitä.

³ Yliopistojen ulkopuolisen tutkimusrahoituksen määrä tilastovuosina 2018–2022 OKM:n ohjauksen alan mukaan <https://vipunen.fi/fi-fi/layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Korkeakoulujen%20ulkopuolinen%20tutkimusrahoitus%20-%20Yliopisto%20-%20Ohjauksen%20ala.xlsb>. Esimerkiksi vuosien 2018–2022 Suomen Akatemian rahoituksesta kohdistui 67 % luonnontieteen (ml. tietojenkäsittely ja tietoliikenne), tekniikan ja lääketieteen aloille, kun puolestaan yhteiskunnallisille aloille (ml. kauppa, hallinto, oikeustieteet ja kasvatustieteet) ja humanistisille aloille (ml. taide- ja kulttuurialat) kohdistui vain 27 % rahoituksesta.

DOAJ:n ja TSV:n pilottiprojekti⁴

DOAJ (2019) julkaisi vuonna 2019 kutsun, jolla haettiin kiinnostuneita tahoja yhteistyöhön, jonka tarkoituksena oli lisätä DOAJ:ssa olevien yhteiskunta- ja humanistisilla aloilla ilmestyvien ja myös muilla kuin valtakielillä julkaistavien julkaisusarjojen määrää.

Tieteellisten seurain valtuuskunta (TSV) vastasi kutsuun ja pilottiprojekti käynnistyi keväällä 2019. Projektin alkaessa TSV:ssä tehtiin listaus 160 kotimaisesta julkaisusarjasta, joiden arvioitiin olevan lähes DOAJ-kelpoisia, ja pilottiprojekti kohdistettiin erityisesti kyseisille julkaisusarjoille (Mitchell & Pölönen, 2020).

DOAJ saa keskimäärin 8 000–10 000 hakemusta vuodessa, joten julkaisusarjat eivät voi odottaa yksilöllistä nopeaa apua hakemusta täyttäessään (ks. DOAJ, 2021). Kriteereissä on joitakin olennaisia ehtoja, esimerkiksi hakemuksessa mainitun ja ISSN-keskukseen ilmoitetun julkaisusarjan nimen pitää täsmätä. Mikäli nämä keskeiset ehdot eivät täyty, se voi joutua suoraan hakemuksen hylkäämiseen. Erityisesti tällaiset hakemiseen liittyvät karikot haluttiin välttää tarjoamalla apua hakemuksen tekemiseen työpajojen muodossa. Vapaaehtoisina toimineiden kirjastotyöntekijöiden tarkoituksena oli myös pitää yllä aktiivista yhteyttä hakijoihin ja kertoa mitä tulisi tehdä, jotta julkaisusarja täyttää DOAJ:n kriteerit.

Pilottiprojektin alussa DOAJ:iin oli rekisteröity 29 kotimaista julkaisusarjaa, ja lokakuussa 2020 niitä oli 44. Kesällä 2023 kotimaisia julkaisusarjoja oli DOAJ:ssa yhteensä 65. Kasvu julkaisusarjojen määrässä on siis ollut varsin hidasta.

Määrällisten tavoitteiden lisäksi projektilla haluttiin saada aikaan suomenkielinen käänös DOAJ-hakemuslomakkeesta ja sen täyttöohjeista. Toinen tärkeä tavoite oli lisätä tietoa DOAJ:sta tietoa koko suomalaiselle tiedeyhteisölle, ei pelkästään niiden julkaisusarjojen edustajille, jotka osallistuivat työpajoihin.

Kotimaisten julkaisusarjojen toimijat vaihtuvat usein, jolloin DOAJ:iin liittyvän tietämyksen ylläpito on vaikeaa. Tämän takia on olemassa jatkuva tarve tuoda DOAJ:ia ja sen merkitystä esille sekä tarjota esimerkiksi tukea hakemuksen täyttämiseen. Edellä kuvatun perusteella voidaan toisaalta arvioida, että TSV:n pilottiprojekti ja siihen liittyvä tuki ovat

⁴ Yksi tämän artikkelin kirjoittajista oli pilotissa mukana vapaaehtoisena avustajana ja tässä luvussa esitetty tiedot perustuvat osittain hänen muistiinpanoihinsa.

todennäköisesti lisänneet tietoisuutta DOAJ:sta ja edesauttaneet monien julkaisusarjojen rekisteröitymistä kyseiseen tietokantaan.

Tieteenalojen väliset erot julkaisukulttuureissa ja avoimessa julkaisemisessa

Tieteellisen julkaisemisen käytänteissä on merkittäviä eroja tieteenalojen välillä. Esimerkiksi monografioissa julkaiseminen on yleistä humanistisissa, yhteiskuntatieteissä ja kasvatustieteissä, lehtiartikkelit ovat hallitseva julkaisumuoto luonnon- ja lääketieteissä, kun taas esimerkiksi teknillisissä tieteissä yleinen julkaisumuoto on konferenssiartikkeli (ks. Olejniczak et al., 2022).

Myös avoimeen julkaisemiseen siirtymisen osalta on ollut merkittäviä tieteenvälisiä eroja. Open access -julkaiseminen vakiinnutti paikkansa nopeammin luonnontieteiden, teknisten alojen ja lääketieteen julkaisuissa, kun taas humanististen ja yhteiskuntatieteiden osalta muutos on ollut hitaampaa (Björk & Korkeamäki, 2020; Laakso & Björk, 2022).

Science-Metrix Inc:in (2018) avointa saatavuutta selvittäneessä tutkimuksessa humanististen tieteenalojen OA-saatavuus vuonna 2016 oli selvästi heikompaa kuin muilla tieteenaloilla. Lähteenä olivat Web of Science -tietokannassa olevat vuoden 2014 julkaisut. Humanistisilla aloilla julkaisujen OA-saatavuus oli 24 % ja yhteiskuntatieteissä 44 %, kun taas eniten avoimesti saatavia julkaisuja oli lääke- ja terveystieteen aloilla, 59 %.

On hyvä muistaa, että HSS-tieteenalojen julkaisukäytänteiden takia nämä tieteenalat eivät ole olleet hyvin edustettuina Web of Science -tietokannassa. NordForskin raportin (2017) mukaan syynä tähän on ollut se, että HSS-aloilla julkaistaan runsaasti kirjoja, joita Web of Science ei ole juurikaan indeksoinut. Paljon HSS-alojen artikkeleista julkaistaan myös kansallisissa julkaisusarjoissa kansallisilla kielillä, joita Web of Science niin ikään on indeksoinut heikosti.

Tieteenalojen väliset erot julkaisemisessa ovat nousseet esiin myös keskustelussa avoimesta julkaisemisesta ja siihen liittyvistä vaatimuksista. Tieteenalojen eroja avoimen julkaisemisen käytäntöjen osalta on selvitetty Severinin et al. (2020) tutkimuksessa. Siinä todettiin, että tutkimusalojen historiallisesti muovautuneista eroista johtuen OA-julkaisemiseen siirtyminen voi toisilla aloilla olla julkaisukulttuuriin liittyvää luonnollista jatkumoa, kun taas toisilla aloilla OA-julkaisemisessa on esteitä ja OA:n toteuttaminen edellyttäisi tutkimuskulttuurin muutosta. Tämä tarkoittaisi esimerkiksi humanistisilla aloilla muutoksia niin tutkijoiden

asenteissa OA-julkaisemiseen kuin muutoksia kustantajien siirtymisessä laajemmin OA-julkaisukanavien tarjoamiseen (emt.).

Quigleyn (2021) tekemän haastattelututkimuksen perusteella HSS-aloilla on vaihtelevia ja komplekseja näkemyksiä avoimesta julkaisemisesta. Asiaan vaikuttaa tutkijoiden oma näkökulma ja rooli: ovatko he esimiestehtävissä, osallisina toimitustyössä tai vertaisarvioinnissa, rahoitukseen liittyvissä tehtävissä tai tarkastelevatko avointa julkaisemista maailmankansalaisen näkökulmasta. Quigleyn mukaan tutkimusorganisaatioissa pitäisi räätälöidä avoimeen julkaisemiseen liittyvät tukipalvelut erilaiset tutkijayhteisöt huomioiden, jotta HSS-alojen moninaisuus voidaan paremmin huomioida (emt.).

Myös suhtautumisessa kirjoittajamaksuihin (article processing charge, APC) perustuvaan avoimeen julkaisemiseen on tieteenvälisiä eroja. Segado-Boj et al. (2022) ja Tenopir et al. (2017) havaitsivat, että HSS-aloilla tutkijat suhtautuvat kirjoittajamaksuihin kriittisemmin kuin luonnontieteissä, lääketieteissä ja teknillisissä tieteissä. Tämän valossa onkin ymmärrettävää, että HSS-tieteenaloilla on perinteisesti ollut vähemmän kirjoittajamaksuihin perustuvia julkaisukanavia. Myös Solomon & Björkin (2012) mukaan APC-maksuihin perustuva julkaiseminen on harvinaisempaa humanistisissa tieteissä kuin edellä mainituissa kovemmissä tieteissä. Yhteiskuntatieteissä kirjoittajamaksuihin perustuva avoin julkaiseminen näytti olevan lisääntymässä.

HSS-alojen julkaisusarjoja on erittäin hyvin mukana DOAJ:ssa, noin puolet kaikista sarjoista edustaa kyseisiä tieteenaloja. Vuonna 2021 tehdyn selvityksen mukaan DOAJ:ssa olevista timantti-OA:ta edustavista julkaisusarjoista 60 % oli HSS-aloilta, ja yleisemmin tarkasteltuna HSS-aloilla on vähiten kirjoittajamaksuja periviä julkaisusarjoja (Bosman et al., 2021). Toisaalta HSS-alojen julkaisusarjoilla vuosittaiset artikkelien julkaisumäärät ovat pienempiä kuin useimpien muiden alojen julkaisusarjoilla: ne ovat enimmäkseen resursseiltaan pieniä eivätkä useinkaan pysty kasvattamaan julkaisuvolyymiaan (Korean Council of Science Editors, 2022).

Tieteenalakohtaiset julkaisukäytänteet näkyvät myös artikkelien kirjoittajamäärissä, mikä osaltaan voi vaikuttaa kirjoittajamaksuihin perustuvan avoimen julkaisemisen määrään. Vaikka yhteisartikkelien määrä on HSS-aloilla noussut, julkaistaan näillä tieteenaloilla ja erityisesti humanistisilla aloilla edelleen vähemmän artikkeleita, joissa on useampia kirjoittajia. (Ossenblok et al., 2014; Benavent-Pérez et al., 2012).

Kirjoittajien määrällä voi olla vaikutusta siihen, julkaistaanko artikkeli kirjoittajamaksuun perustuvassa julkaisusarjassa. Kun artikkelilla on useampi kirjoittaja, on myös todennäköisempää, että jollakin heistä on joko tutkimusrahoitusta tai oman organisaationsa tarjoama rahallista tukea kirjoittajamaksuihin (Laakso, 2022).

Kotimaisten tieteellisten julkaisusarjojen siirtymiseen avoimiksi on vaikuttanut erityisesti Tieteellisten seurain valtuuskunnan (TSV) ylläpitämä Journal.fi-palvelu, joka otettiin käyttöön vuonna 2017. Palvelu tarjoaa TSV:n jäsenseuroille maksuttoman OJS-järjestelmää käyttävän alustan ja siihen liittyvän teknisen tuen. TSV edellyttää, että Journal.fi-alustaa käyttävät julkaisusarjat ovat joko välittömästi avoimia tai artikkelit tulevat avoimiksi korkeintaan vuoden viiveellä julkaisuajankohdasta (TSV, 2023). Journal.fi-palvelussa olevien julkaisusarjojen määrä on kasvanut melko tasaisesti vuosi vuodelta, ja vuoden 2023 keväällä palvelussa oli yhteensä jo 140 julkaisusarjaa (Holopainen, 2023). Kotimaisen avoimuuden keskeisenä haasteena voidaan kuitenkin pitää sitä, että julkaisusarjojen edellyttämä työ perustuu vahvasti vapaaehtoistyöhön ja niiltä puuttuu osin tai kokonaan kaupallisten kustantajien julkaisusarjoilleen tarjoama toimituksellinen ja tekninen tuki (Pölönen et al., 2021).

HSS-tieteenalat kotimaisessa tiedejulkaisemisessa

Kotimaisten tiedekustantajien vuosina 2018–2020 julkaistuista vertaisarvioituista julkaisuista humanististen alojen osuus oli 37,4 % ja yhteiskuntatieteiden 20,7 %. Kun tarkastellaan pelkästään lehti- ja konferenssiartikkeleita, julkaistiin humanistisilla aloilla 31,1 % ja yhteiskuntatieteissä 16,5 %. (Pölönen, 2021.)

Kotimaisten tieteellisten julkaisusarjojen osalta on syytä mainita, että niiden julkaiseminen on vahvasti keskittynyt tieteellisille seuroille, joiden osuus kaikista julkaisijoista oli vuonna 2018 tehdyn tutkimuksen mukaan 72,2 % (Late et al., 2020). Tieteellisten seurojen laaja kirjo on mahdollistanut myös julkaisusarjojen julkaisemisen laaja-alaisesti HSS-aloilla. Seurojen julkaisemisissa lehdissä painotus on nimenomaan humanististen ja yhteiskuntatieteellisten alojen lehdissä, niiden lisäksi myös lääke- ja terveystieteiden alat ovat olleet hyvin edustettuina (Emt.).

Tiedejatutkimus.fi-palvelusta (2023) saatavien tietojen mukaan Suomessa vuosina 2012–2022 julkaistuissa tieteellisissä kirja-artikkeleissa näkyy hyvin HSS-alojen dominoiva rooli. Näistä julkaisuista 53 % oli yhteiskuntatieteistä ja 41 % humanistisista tieteistä. Niin ikään tieteelliset monografiat jakaantuvat pääsääntöisesti HSS-tieteenalojen kesken.

Kotimaisella julkaisemisella on luonnollisesti merkittävä rooli kansallisesti. Humanistis-yhteiskunnallisilla aloilla tämä korostuu, koska niissä tutkimus on keskittynyt suomalaisen kulttuurin, yhteiskunnan ja kielen erityispiirteisiin. Näiden alojen julkaisuja myös käytetään laajasti. Niitä hyödyntävät laajasti erilaiset käyttäjäryhmät, kuten opiskelijat, tutkijat, asiantuntijat, opettajat ja tavalliset kansalaiset. (Pölönen et al., 2021.) Toisaalta

erityisesti suomenkielisten julkaisujen avoimuuden aste on yleisesti muita julkaisukieliä selvästi matalampi kaikkien julkaisutyyppeiden osalta (Pölönen, 2021).

Tutkimusaineisto ja tutkimuksen toteutus

Tutkimusaineiston pohjana on opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisutiedonkeruussa raportoitud ja Virta-julkaisutietopalvelun julkaisemat vuosikohtaiset tilastot 2017–2021 sekä Julkaisufoorumin tasoille 1–3 luokitellut julkaisusarjat, joiden julkaisumaa on Suomi.

Tutkimuskysymykset voidaan tiivistää seuraavasti:

- Kuinka avoimuus (open access) toteutuu kotimaisissa HSS-alan tutkimusta julkaisevissa sarjoissa?
- Miltä osin nämä sarjat noudattavat kansainvälisten tutkimusrahoittajien Plan S -vaatimuksia?
- Missä määrin kotimaiset tieteelliset julkaisusarjat ovat edustettuna Sherpa Romeossa ja DOAJ:issa?

Aineiston rajasimme sellaisiin julkaisusarjoihin, jotka julkaisivat vuosina 2017–2021 vähintään yhden humanistisen tai yhteiskuntatieteellisen vertaisarvioidun tutkimusartikkelin. Rajauksen perustana käytettiin artikkelille ilmoitettua ensimmäistä päätieteenalaa. Artikkelit on luokiteltu tilastokeskuksen tieteenalaluokituksen mukaisesti luokkaan 5 (yhteiskuntatieteet) tai 6 (humanistiset tieteet). Julkaisusarja voi silti olla profiloitunut pääsääntöisesti muun kuin humanistisen tai yhteiskuntatieteellisen tieteenalan tutkimuksen julkaisemiseen.

Virta-julkaisutietopalvelun tietoja on rikastettu keräämällä tietoja julkisesti ja avoimesti saatavilla olevista verkkolähteistä, pääasiassa julkaisijoiden ja julkaisusarjojen verkkosivuilta sekä julkaisusarjojen metadataa indeksoivista tietokannoista. Kaikkien Plan S -kriteerien täyttymistä ei ollut mahdollista selvittää keskittymällä julkaisusarjojen julkisesti saatavilla olevaan tietoon, sillä esimerkiksi osa kriteereistä koskee artikkelikohtaista metadataa. Tällaisia ovat muun muassa suositukset rahoitustietojen ja käytetyn lisenssin näkymisestä artikkelin metadatassa sekä suositukset tutkimusaineiston ja muiden artikkeliin liittyvien tutkimustuotosten linkittämisestä artikkelin tietoihin. Näitä tietoja ei läheskään aina kerrota julkaisusarjan yleisissä tiedoissa, kuten kirjoittajaohjeissa, vaan niiden selvittäminen edellyttäisi tietojen keräämistä artikkelikohtaisesti.

Plan S -suunnitelma koostuu kolmesta osiosta, joissa kerrotaan suunnitelman periaatteet ja tavoitteet, ohjeet suunnitelman toteuttamiseen sekä julkaisukanaville ja -arkistoille kohdistetut vaatimukset. Tässä tutkimuksessa tarkastelemme tutkimusaineistoa viimeksi mainittujen vaatimusten valossa.

Plan S:n vaatimukset (cOAlition S, 2023) julkaisukanaville jakaantuvat neljään osioon, joista kolme on suunnattu kaikille julkaisukanaville ja yksi erityisesti avoimille julkaisukanaville. Taulukossa 1 on esitetty yhteenveto Plan S:n keskeisistä kriteereistä.

Taulukko 1. Yhteenveto Plan S -kriteereistä julkaisukanaville.

Pakolliset perusedellytykset kaikille julkaisukanaville	Pakolliset tekniset edellytykset kaikille julkaisukanaville	Vahvasti suositellut täydentävät kriteerit kaikille julkaisukanaville	Avoimille julkaisukanaville sovellettavat erityisehdot
<p>Lehdellä/julkaisualustalla tulee olla luotettava arviointijärjestelmä, joka noudattaa kyseisen tieteenalan standardeja sekä Committee of Publication Ethicsin (COPE) käytänteitä ja linjauksia.</p> <p>Tarkempien tietojen on oltava avoimesti saatavilla lehtien verkkosivuilla.</p> <p>Erityisesti kirjoittajamaksujen maksamiseen tai maksusta luopumiseen liittyvät seikat eivät saa millään tavoin vaikuttaa toimituksen tekemisiin julkaisupäätöksiin.</p>	<p>Pysyvien tunnisteiden (PID-tunnisteiden), kuten DOI:n (suositeltava), URN:n tai Handlen käyttö tutkimusjulkaisuissa.</p>	<p>Tuki kirjoittajien (esim. ORCID), rahoittajien, tutkimushankkeiden, apurahojen, organisaatioiden ja muiden olennaisten tahojen pysyville tunnistuille (PID).</p> <p>Julkaisukanavan rinnakkaistallennuslinjausten rekisteröinti Sherpa Romeoon.</p>	<p>Lehden/julkaisualustan on oltava rekisteröitynyt Directory of Open Access Journalsiin (DOAJ) tai rekisteröintiprosessin tulee olla käynnissä.</p>
<p>Lehden verkkosivuilta on löydettävä yksityiskohtainen kuvaus toimituskäytännöistä ja päätöksentekoprosesseista.</p> <p>Lehden on julkaistava vuosittain vähintään perustilastoja, jotka kattavat erityisesti submittointien määrän, pyydettyjen ja</p>	<p>Sisällön tallentaminen digitaalisen pitkäaikais säilytys- tai arkistointiohjelman mukaisesti (kuten CLOCKSS, Portico tai vastaava).</p>	<p>Mahdollisuus ladata kaikkien julkaisujen kokotekstit koneluettavassa formaatissa (machine-readable community standard format), kuten JATS XML.</p> <p>Julkaisija tallentaa julkaisut ja edellä kuvattun mukaisen täydellisen metadatan</p>	<p>Open Access -lehdillä ei saa olla tilausmaksullista peililehteä/sisarlehteä, jonka toimintakunta on huomattavan päällekkäinen, jotta vältetään liiketoimintamallit, joissa peritään maksua sekä luku-oikeudesta että julkaisemisesta. Tällaiset</p>

<p>saatujen arviointien määrän, hyväksymisprosentin sekä keskimääräisen ajan submittoinnin ja julkaisemisen välillä.</p>		<p>koneluettavassa formaatissa (machine-readable community standard format), kuten JATS XML, tekijän nimeämiin tai keskitettyihin Plan S -kriteerit täyttäviin avoimiin julkaisuarkistoihin.</p>	<p>lehdet käsitetään hybridilehdiksi.</p>
<p>Kirjoittajilla tai heidän organisaatioillaan tulee säilyä tekijänoikeudet ilman lisäkustannuksia.</p> <p>Kirjoittajilla/organisaatioilla tulee säilyä oikeus ja vastuu tehdä artikkelin kustantajan versiosta (VoR, version of record) tai hyväksytystä käsikirjoitusversiosta (AAM, author's accepted manuscript) open access -julkaisuvälittömästi julkaisemisen jälkeen avoimella CC-lisenssillä.</p>	<p>Laadukkaat artikkelitason metatiedot standardoidussa, yhteentoimivassa ja patentti-oikeuksista vapaassa muodossa CCo-oikeudella. Metatietoihin tulee sisältyä täydelliset ja luotettavat tiedot cOAlition S -rahoittajien myöntämästä rahoituksesta (mukaan lukien vähintään rahoittajan nimi ja apurahan numero/tunnus).</p>	<p>OpenAIREn vaatimusten mukainen metadata.</p> <p>Linkitys julkaisun perustana olevaan dataan, koodiin ja muihin tutkimustuotoksiin, jotka ovat saatavilla ulkoisissa arkistoissa.</p>	<p>Läpinäkyvät kustannukset ja hinnoittelu: tiedot julkaisukustannuksista ja muista kirjoittajamaksuihin vaikuttavista tekijöistä on oltava avoimesti saatavilla lehden verkkosivustolla/julkaisualueella.</p>
<p>Lehden/julkaisualueen tulee mahdollistaa julkaiseminen välittömästi ja pysyvästi avoimena (ilman teknisiä tai muita esteitä) CC-lisenssillä ja ilman julkaisuviivettä (embargo) tai sallia AAM:n tai VoR:n tallentaminen avoimeen julkaisuarkistoon CC-lisenssillä ilman lisäkustannuksia ja ilman embargoa.</p>	<p>Koneellisesti luettavissa oleva tieto open access -statuksesta ja artikkeliin upotetusta lisenssistä standardoidussa patenttioikeuksista vapaassa muodossa.</p>	<p>Avoimesti saatavilla oleva tieto viittauksista avoimia viittauksia koskevan aloitteen (I4OC) standardien mukaisesti.</p>	<p>Lehden/julkaisualueen on myönnettävä vapautus tai alennuksia kirjoittajamaksuista alemman tulos-tason maiden kirjoittajille ja muille, joilla on siihen selkeä tarve.</p> <p>Kirjoittajamaksuista luopumisen linjaukset on kuvattava selkeästi lehden verkkosivustolla/alustalla. Kirjoittajamaksuista pyydettyjä ja myönnettyjä vapautuksia koskevat tilastot tulee olla saatavilla.</p>

Tarkastelumme valitsimme kaikille julkaisusarjoille suunnatuista pakollisista ja teknisistä edellytyksistä sekä avoimille julkaisusarjoille suunnatuista edellytyksistä ne kriteerit, jotka oli mahdollista selvittää käyttämistämme lähteistä. Tällaisia tietoja olivat kaikki Plan S:n pakolliset perusedellytykset sekä kaksi ensimmäistä kohtaa pakollisista teknisistä

kriteereistä. Lisäksi valitsimme tarkasteluun vahvasti suositelluista kriteereistä sen, löytykö julkaisusarjan rinnakkaistallennuslinjaus Sherpa Romeo -tietokannasta. Näemmekin Sherpa Romeon tärkeänä osana julkaisusarjojen tietojen löydettävyyttä ja oleellisena osana avoimen julkaisemisen infrastruktuuria. Avoimiin julkaisukanaviin sovellettavista erityisehdoista tarkastelumme kohdistui lähinnä siihen, oliko julkaisukanavat rekisteröity DOAJ:hin.

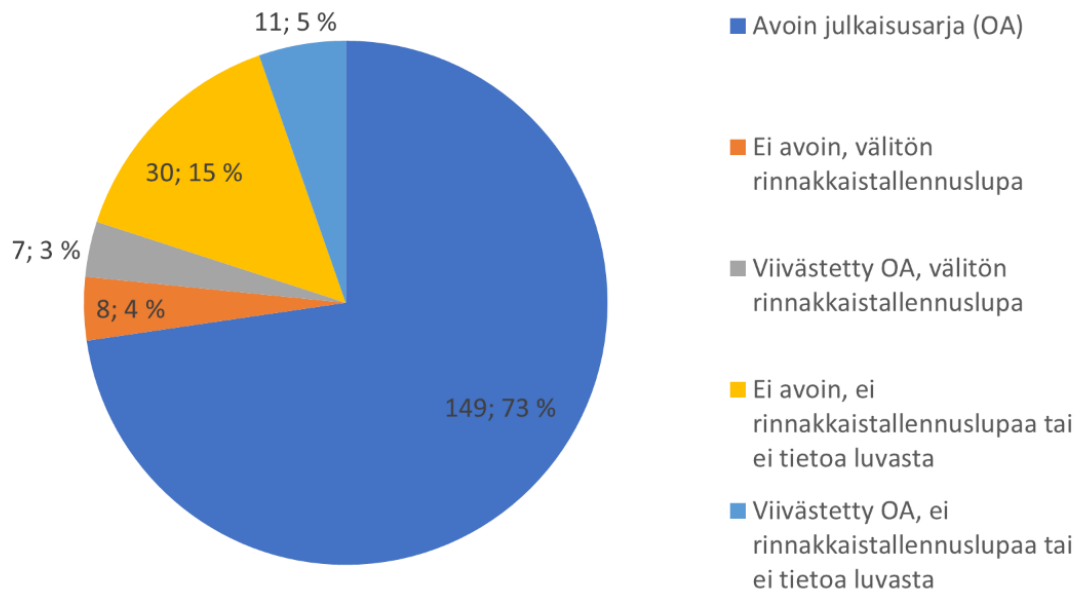
Tulokset

Aineisto koostuu 205 lehdestä ja monografiasarjasta, joiden kustantajan kotipaikka on Suomi, ja joissa on vuosien 2017–2021 välillä julkaistu yksi tai useampi vertaisarvioitu yhteiskuntatieteiden tai humanistisiin tieteenaloihin kuuluva alkuperäisartikkeli (OKM:n julkaisutyypiluokka A1). Tiedot on kerätty VIRTJA-julkaisutietopalvelun tarjoamista vuosikohtaisista Excel-tiedostoista toukokuussa 2023 ja niiden rikastaminen on tehty syksyllä 2023. Aineistosta lehtiä oli 169 ja monografiasarjoja 36. Selkeyden vuoksi puhumme lehdistä ja monografiasarjoista julkaisusarjoina. Jos tarkastelemme vain monografiasarjoja, on tämä erikseen mainittu.

Välitön avoimuus

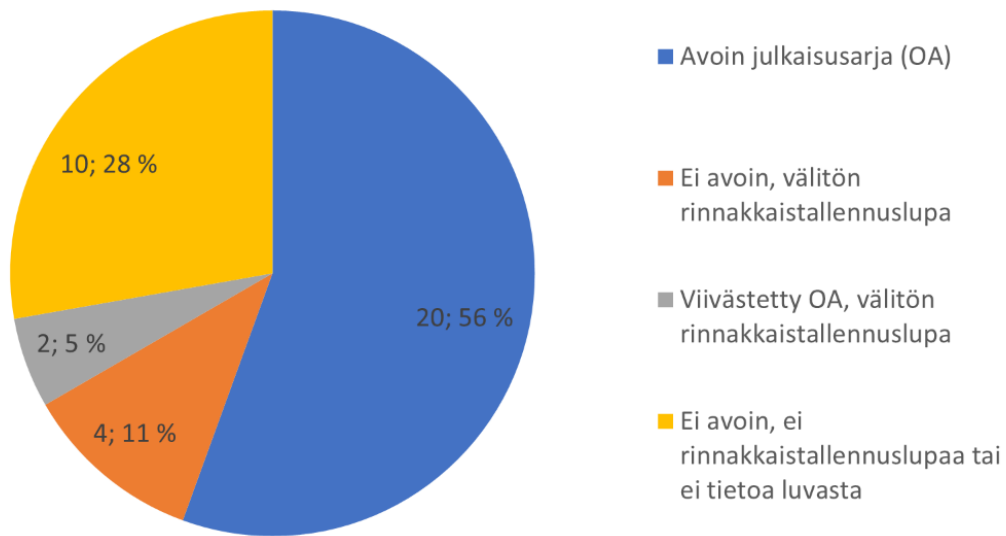
Välitön avoimuus on yksi Plan S -suunnitelman keskeisiä periaatteita. Plan S:n kriteerien mukaan lehden tulisikin mahdollistaa välitön avoin julkaiseminen avoimella lisenssillä tai tekijällä tai hänen organisaatiollaan tulisi säilyä oikeus tutkimusjulkaisun tai sen vertaisarvioidun käsikirjoituksen rinnakkaistallentamiseen välittömästi ja avoimella lisenssillä. Mitään teknisiä tai muita esteitä ei saisi olla eikä välittömään avoimuuteen tulisi liittyä mitään maksuja.

Kuva 1 osoittaa, että tarkastelussa olleista julkaisusarjoista 80 % (164) mahdollistaa välittömän avoimuuden joko julkaisemalla artikkelit avoimena tai sallimalla hyväksytyt ja vertaisarvioidun käsikirjoituksen tai julkaistun artikkelin PDF-version rinnakkaistallentamisen ilman julkaisuviivettä (embargo). Välittömän rinnakkaistallentamisen sallivien ei avoimien ja viiveellä sisältönsä avaavien julkaisusarjojen osuus oli 7 % (15 lehteä tai sarjaa).

Kuva 1. Julkaisusarjojen avoin saatavuus.

HSS-alojen käyttämät julkaisusarjat ovat merkittävän avoimia, jos verrataan esimerkiksi muutama vuosi sitten tehtyyn laajaan kartoitukseen (Linna et al., 2020), jonka mukaan 53 % Suomessa julkaistavista Julkaisufoorumin tasoille 1-3 sijoittuvista julkaisusarjoista julkaistiin välittömästi avoimesti. Mikäli HSS-alan vastaavia lukuja tarkastellaan pelkästään monografiasarjojen osalta, on niidenkin kokonaisavoimuus 72 % (kuva 2).

Kuva 2. Monografiasarjojen avoin saatavuus.

Sarjoja, joilla käytössä oli viivästetty avoimuus, mutta rinnakkaistallennuslupaa ei ollut tai siitä ei kerrottu, ei monografiasarjojen joukossa ollut lainkaan.

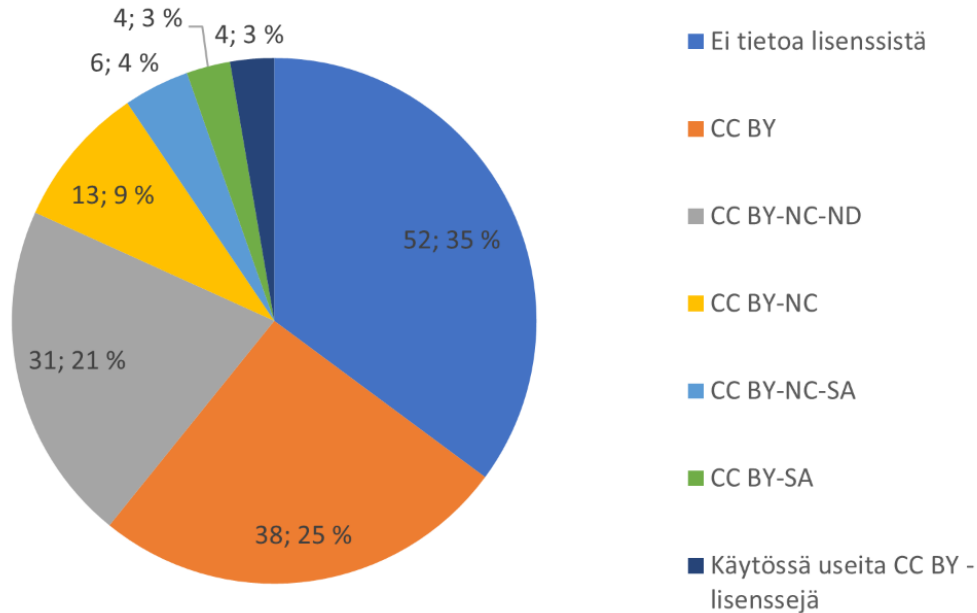
Julkaisuviivettä käyttämällä julkaisijat haluavat tarjota lehden tilausmaksun tai julkaisijana toimivan tieteellisen seuran jäsenmaksun maksajille pääsyn artikkeleihin nopeammin kuin muille⁵. Analysoiduilla julkaisusarjoilla viivästetty avoimuus oli vähäistä, vain 8 % (18) julkaisusarjaa käytti sitä (kuva 1), ja näissä julkaisuviive vaihteli yhden ja 12 kuukauden välillä.

Lisensointi ja tekijänoikeus

Avoimista julkaisusarjoista 65 % (97) käytti yhtä tai useampaa avointa Creative Commons -lisenssiä (kuva 3). CC-lisenssillä teokselle määritellään ne oikeudet, joita toisilla siihen on eli mitä muut voivat julkaisulla tehdä ilman luvan kysymistä tekijänoikeuden haltijalta.

⁵ Välittömän avoimuuden arvellaan vähentävän tilaus- ja jäsenmaksuista saatuja tuloja, jotka koetaan oleelliseksi julkaisusarjan toiminnan jatkumisen kannalta (ks. Karlsson 2023).

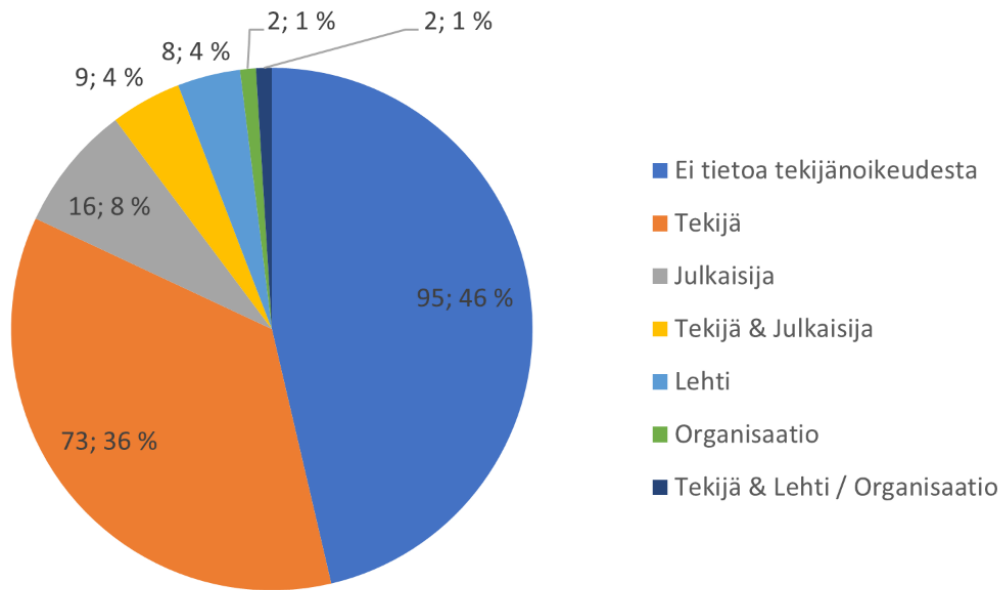
Lisensseistä yleisin oli CC BY, jota käytti 25 % julkaisusarjoista. Toiseksi suosituin oli CC BY-NC-ND, joka oli käytössä 21 %:lla julkaisusarjoista.

Kuva 3. Avoimien julkaisusarjojen käyttämät lisenssit.

Ei avoimista ja viiveellä sisältönsä avaavista julkaisusarjoista (15 julkaisusarjaa), jotka sallivat välittömän rinnakkaistallennuksen, yhdeksän ilmoitti myös CC-lisenssin, jolla rinnakkaistallennettu versio tulee lisensoida.

Plan S:n vaatimusten mukaan julkaisujen tekijänoikeuksien tulee jäädä joko tekijälle tai hänen organisaatiolleen. Tekijänoikeustieto on yleisimmin kerrottu julkaisusarjan sivuilla tai se voi olla merkittynä artikkelin tietoihin copyright-merkinnällä. Analysoitavista julkaisusarjoista vain hieman yli puolet (54 %, 110) ilmoitti kenelle julkaisujen tekijänoikeudet kuuluvat (kuva 4). Yleisin käytäntö oli tekijänoikeuksien jäänti kirjoittajille (36 %, 73), kun taas 12 % julkaisusarjoista (24 %) ilmoitti tekijänoikeuksien siirtyvän kokonaan lehdelle tai julkaisijalle.

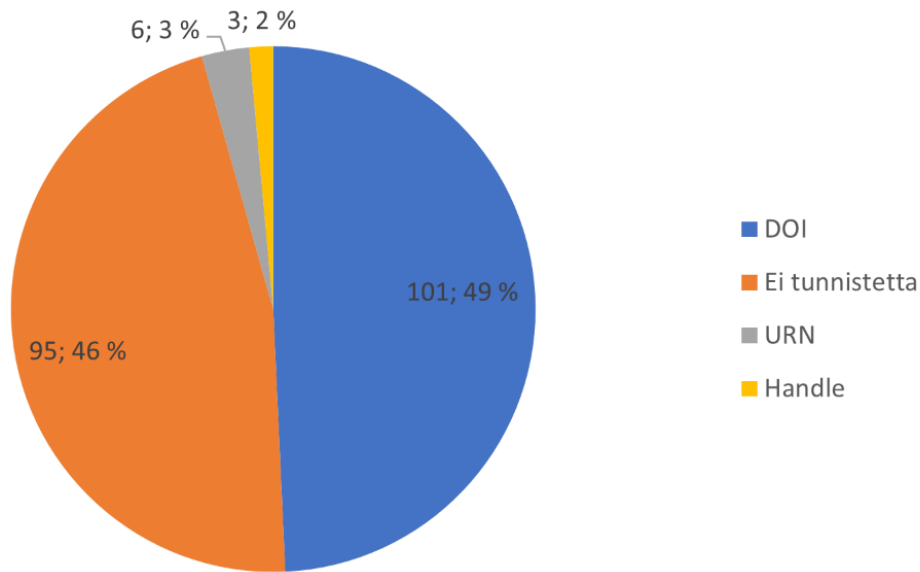

Kuva 4. Julkaisusarjojen ilmoittama tekijänoikeustieto.

Pysyvät tunnisteet ja arkistointi

Pysyvällä tunnisteella julkaisu yksilöidään ja varmistetaan, että linkki julkaisuun toimii, vaikka sen sijainti verkossa muuttuisikin. Pysyvän tunnisteiden avulla on myös helpompi seurata julkaisun saamia viittauksia. Pysyvien tunnisteiden käyttö on yksi Plan S:n pakollisista vaatimuksista julkaisukanaville ja kriteereissä suositellaan erityisesti DOI:n käyttöä.

Analysoiduista julkaisusarjoista vain hieman yli puolet (54 %, 110) käytti julkaisuisaan jotain pysyvää tunnistetta (kuva 5). DOI oli käytössä 101 julkaisusarjalla, kun taas URN:ia ja Handlea käyttivät vain muutamat julkaisusarjat.

Kuva 5. Julkaisusarjojen pysyvät tunnisteet.

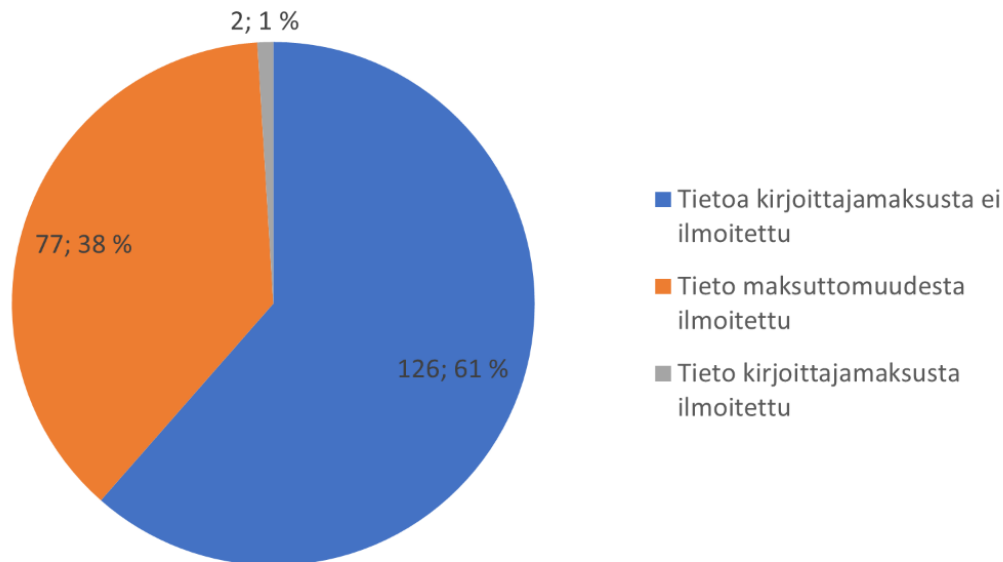
Pysyvien tunnisteiden ohella myös julkaisujen säilyminen on otettu huomioon Plan S:n pakollisissa vaatimuksissa. Julkaisusarjoilta edellytetään arkistointi- tai pitkäaikaissäilytysuunnitelmaa. Vain 10 % (21) julkaisusarjoista ilmoitti sivuillaan jonkinlaisen arkistointi- tai pitkäaikaissäilytysuunnitelman. Arkistointisuunnitelma on tärkeä osa tieteellisen julkaisemisen käytäntöjä, koska sillä varmistetaan julkaisujen löydettävyyden senkin jälkeen, kun julkaisusarja lakkaa toimimasta (ks. esim. Laakso, Matthias & Jahn, 2021).

Maksullisuus

Kotimaiset humanistista ja yhteiskuntatieteellistä tutkimusta julkaisevat avoimet tieteelliset julkaisusarjat noudattavat laajasti timantti-OA-julkaisemista eli ne eivät peri kirjoittajilta maksua julkaisemisesta. Vain kaksi julkaisusarjaa ilmoitti kirjoittajamaksusta. Tarkastelussa olevat kotimaiset julkaisusarjat ovat siis hyvin mukana siinä kansainvälisessä tieteellisen julkaisemisen kehityksessä, jossa etsitään vaihtoehtoja maksulliselle avoimelle julkaisemiselle (ks. Becerril et al., 2021).

Tietoa maksuttomuudesta ei kuitenkaan usein löydy lehden verkkosivuilta tai sitä ei ole ilmaistu eksplisiittisesti (kuva 6). Vain 38 % (77) julkaisusarjoista ilmoitti maksuttomuudesta julkaisilla verkkosivuillaan. Plan S:n kriteereissä open access -julkaisukanaville on

mainittu, että tieto kirjoittajamaksuista tulisi olla löydettävissä lehden verkkosivuilla tai julkaisualustalla.

Kuva 6. Julkaisusarjojen ilmoittama tieto kirjoittajamaksusta.

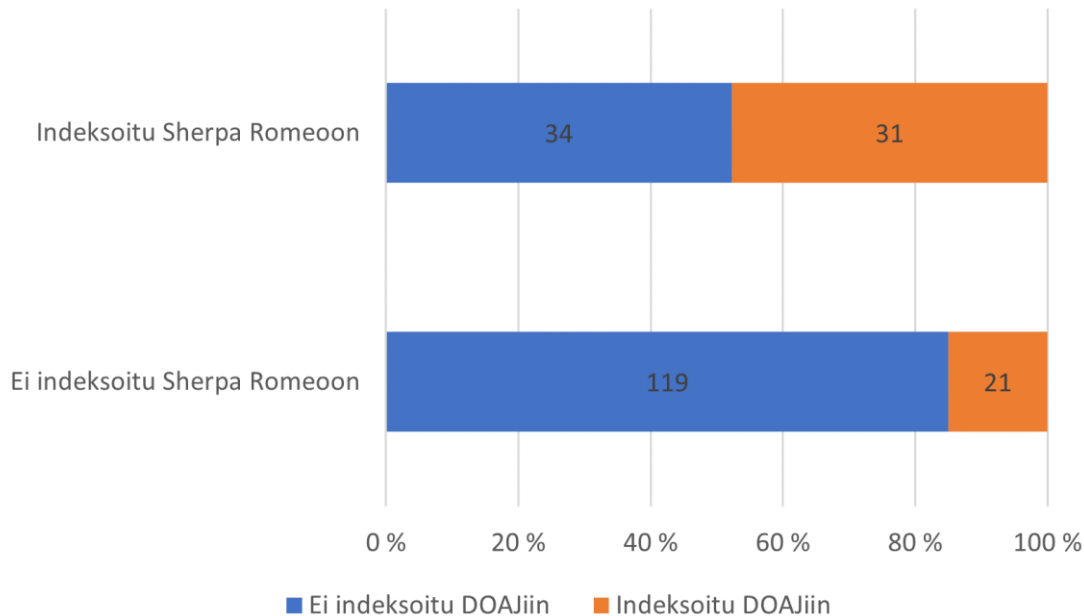
Yksi syy siihen, että maksuttomuudesta ei useinkaan ole erikseen lehden verkkosivuilla kerrottu, voi johtua siitä, että maksullinen julkaiseminen kotimaisissa tieteellisissä lehdissä on ylipäätään ollut aina niin vähäistä, ettei ole koettu tarpeelliseksi erikseen kertoa maksuttomuudesta. Tieto olisi kuitenkin mielestämme hyvä olla näkyvissä, koska se epäilemättä kiinnostaa kirjoittajia.

Indeksointi: Sherpa Romeo ja DOAJ

Sherpa Romeo on kansainvälinen julkaisukanavien tietokanta, jossa julkaisijat ilmoittavat muun muassa rinnakkaistallennuslinjauksensa. Sherpa Romeo on vakiinnuttanut paikkansa keskeisenä avoimen julkaisemisen infrastruktuurina, jota myös suomalaiset yliopistot ovat tukeneet. Plan S:n kriteereissä rinnakkaistallennuslinjauksen ilmoittaminen Sherpa Romeossa on mukana vahvasti suositelluissa vaatimuksissa.

Tarkasteltavana olevista julkaisusarjoista 32 % (65) on rekisteröinyt tietonsa Sherpa Romeoon (kuva 7). Tämä on yllättävän pieni määrä, kun ottaa huomioon, että esimerkiksi julkaisutoiminnan tukemiseen myönnetty valtionavustus edellyttää julkaisusarjan

rinnakkaistallennuspolitiikan tallentamista Sherpa Romeoon. Tämän luvun toivoisi nousevan varsinkin, kun ottaa huomioon, kuinka niukasti monet julkaisusarjat tarjoavat tietoja omilla verkkosivuillaan. Monet kirjoittajienkin kannalta oleelliset tiedot ovat hankalasti löydettävissä ja usein puuttuvat kokonaan, kuten esimerkiksi jo mainitut tekijänoikeustiedot tai rinnakkaistallennuslinjaus.

Kuva 7. Julkaisusarjojen indeksoituminen Sherpa Romeoon ja DOAJ:iin.

DOAJ on Sherpa Romeon lisäksi toinen keskeinen avoimen julkaisemisen infrastruktuuri, joka mainitaan Plan S:n kriteereissä. Avoimia julkaisusarjoja koskevissa kriteereissä Plan S linjaakin, että julkaisusarjan tulisi olla rekisteröitynyt DOAJ:iin. Tarkasteltavana olevista avoimista julkaisusarjoista 25 % (52) oli indeksoitu DOAJ:iin (kuva 7).

On ymmärrettävää, että avoimuuden edistämiseksi käynnistetty Plan S sisällyttää vaatimuksiinsa tieteellisten julkaisusarjojen kuulumisen DOAJ:iin. Kuten edellä on jo todettu, DOAJ on jo itsessään avoimen julkaisemisen laatukriteereitä ylläpitävä järjestelmä, joten on luontevaa, että tutkimusta rahoittavat tahot nojaavat siihen pyrkiessään edistämään laadukasta avointa julkaisemista.

Tarkastelussa olleista kotimaisista HSS-alojen julkaisusarjoista 80 % (164) oli avoimia tai salli rinnakkaistallentamisen välittömästi. Välitön avoimuus on kuitenkin vain yksi, toki keskeisin, Plan S -ehdoista. Mikäli välittömän avoimuuden sallivat julkaisusarjat jaotellaan tarkasteltavana olleiden Plan S -ehtojen täyttymisen mukaisesti (taulukko 2), voidaan

havaita, että vain 1 % (3) välittömän avoimuuden sallivista julkaisusarjoista täyttää kaikki kriteerit.

Taulukko 2. Julkaisusarjojen täyttämät Plan S -kriteerit.

Tutkimukseen valitut Plan S -kriteerit	Kriteerin/kriteerit täyttävien julkaisusarjojen määrä (n=205)	Kriteerin/kriteerit täyttävien julkaisusarjojen %-osuus
<ul style="list-style-type: none"> • Välittömän avoimuuden sallivat julkaisusarjat 	164	80 %
<ul style="list-style-type: none"> • Välittömän avoimuuden sallivat julkaisusarjat • Tieto toimituksellisesta prosessista 	138	67 %
<ul style="list-style-type: none"> • Välittömän avoimuuden sallivat julkaisusarjat • Tieto toimituksellisesta prosessista • Lisenssi avoimelle tai rinnakkaistalletetulle versiolle 	96	47 %
<ul style="list-style-type: none"> • Välittömän avoimuuden sallivat julkaisusarjat • Tieto toimituksellisesta prosessista • Lisenssi avoimelle tai rinnakkaistalletetulle versiolle • Pysyvä tunniste 	72	35 %
<ul style="list-style-type: none"> • Välittömän avoimuuden sallivat julkaisusarjat • Tieto toimituksellisesta prosessista • Lisenssi avoimelle tai rinnakkaistalletetulle versiolle • Pysyvä tunniste • Tekijänoikeus: tekijä, organisaatio, tekijä & julkaisija/lehti/organisaatio 	56	27 %
<ul style="list-style-type: none"> • Välittömän avoimuuden sallivat julkaisusarjat • Tieto toimituksellisesta prosessista • Lisenssi avoimelle tai rinnakkaistalletetulle versiolle • Pysyvä tunniste • Tekijänoikeus: tekijä, organisaatio, tekijä & julkaisija/lehti/organisaatio • DOAJ indeksoitu 	37	18 %
<ul style="list-style-type: none"> • Välittömän avoimuuden sallivat julkaisusarjat • Tieto toimituksellisesta prosessista 	12	6 %

<ul style="list-style-type: none"> • Lisenssi avoimelle tai rinnakkaistallennetulle versiolle • Pysyvä tunniste • Tekijänoikeus: tekijä, organisaatio, tekijä & julkaisija/lehti/organisaatio • DOAJ indeksoitu • Pitkäaikaissäilytys- tai arkistointisuunnitelma 		
<ul style="list-style-type: none"> • Välittömän avoimuuden sallivat julkaisusarjat • Tieto toimituksellisesta prosessista • Lisenssi avoimelle tai rinnakkaistallennetulle versiolle • Pysyvä tunniste • Tekijänoikeus: tekijä, organisaatio, tekijä & julkaisija/lehti/organisaatio • DOAJ indeksoitu • Pitkäaikaissäilytys- tai arkistointisuunnitelma • Tilastot 	3	1 %

Plan S:n esittämät muut hyvät käytänteet

Vaikka Plan S on keskittynyt edistämään ensisijaisesti tieteellisten julkaisujen avoimuutta, määrittellään sen kriteereissä myös useita tieteellisen julkaisemisen hyviä käytänteitä, jotka on suunnattu kaikille julkaisukanaville.

Yksi näistä käytänteistä liittyy vertaisarvioinnin järjestämiseen, ja Plan S peräänkuuluttaakin sen luotettavuutta sekä julkaisukanavaan liittyvän tieteenalan että COPE:n (Committee on Publications Ethics) käytäntöjen ja linjausten noudattamista. Vertaisarviointiin liittyvien tietojen tulisi olla avoimesti nähtävillä julkaisukanavan verkkosivuilla. Plan S vaatii myös, että julkaisukanavan verkkosivuilta löytyy tarkka kuvaus toimituksellisesta prosessista ja käsikirjoituksen hyväksymiseen liittyvästä päätöksenteosta.

Tarkastelussa olevien kotimaisten julkaisusarjojen vertaisarviointikäytänteiden tarkempi selvittäminen ei ollut tarkastelussamme mahdollista, sillä hankimme informaatiota vain julkisesti saatavilla olevista lähteistä. Lähtökohtaisesti aineiston rajaus Julkaisufoorumin luokkiin 1-3 kuitenkin takaa, että julkaisusarjojen tieteelliset artikkelit käyvät läpi ulkopuolisten asiantuntijoiden suorittaman vertaisarvioinnin. Tarkasteltavana olevista julkaisusarjoista 80 % (164) kertoi verkkosivuillaan jotain toimituksellisesta prosessista, ja monesti tämä sisälsi myös jonkin maininnan vertaisarviointiprosessista. Tarkempi analyysi

julkaisusarjojen toimituksellisista prosesseista, vertaisarviointikäytännöistä ja käsikirjoituksen hyväksymiseen liittyvästä päätöksenteosta vaatisi kuitenkin oman tutkimuksensa.

Plan S:n vaatimuksissa on kiinnitetty huomiota myös julkaisukanavan tilastointiin mikä tarkoittaa, että julkaisukanavan tulisi tarjota vuosittain tilastoja, joista näkisi ainakin submittoitujen käsikirjoitusten määrän, pyydettyjen ja saatujen arviointien määrän, hyväksyntäprosentin ja keskimääräisen ajan submittoinnin ja julkaisemisen välillä.

Tällaiset tilastointikäytännöt eivät ole selvästikään vielä yleistyneet tarkastelussa olleiden kotimaisten julkaisusarjojen käytännöissä. Vain kuusi julkaisusarjaa ilmoitti ylipääntään jonkinlaisia tilastoja toiminnastaan, mutta yksikään julkaisusarja ei raportoinut sivuiltaan kaikkia Plan S:n kriteereissä mainittuja tilastoja.

Pohdinta

Kotimaiset HSS-alan tieteelliset julkaisusarjat ovat jo varsin laajasti avoimia. Tarkastelussa olleista julkaisusarjoista 80 % mahdollistaa välittömän avoimuuden joko julkaisemalla artikkelit avoimena tai sallimalla rinnakkaistallentamisen ilman julkaisuviivettä, mikä on ilahduttavaa ja myös Plan S -vaatimusten mukaista.

Tarkasteltavana olleista julkaisusarjoista 15 % ei ollut avoimia eivätkä ne ilmoittaneet rinnakkaistallennuslinjaustaan. Jos tutkija pyrkii noudattamaan Plan S -suunnitelmaa kannattavan rahoittajan vaatimuksia, joutuu hän näissä tapauksissa kysymään julkaisijalta erikseen, voiko hän toteuttaa välitöntä avoimuutta. Plan S:n kriteerien mukaista julkaisukanavan löytämistä on pyritty helpottamaan Journal Checker Toolilla, jolla voi tarkistaa täyttääkö jokin lehti tiettyjen rahoittajien avoimen julkaisemisen vaatimukset.

Kotimaisista HSS-alojen julkaisusarjoista vain kolme täytti kaikki tarkasteluun valitsemamme Plan S -kriteerit. Niin ikään kansainvälisten lehtien tarkastelussa Plan S -kriteerit täyttävien lehtien määrä on ollut vähäinen. Frantsvåg & Strømmen (2019) tutkimus osoitti, että vain noin 9 % lehdistä täytti Plan S -kriteerit, kun taas Becerril et al. (2021) tutkimuksessa vain 4,3 % täytti ne.

Maksullinen avoin julkaiseminen ei ole yleistä kotimaisten HSS-alojen julkaisusarjojen keskuudessa, ja vain kaksi tarkastelussa olleista julkaisusarjoista rahoitti julkaisutoimintaansa kirjoittajamaksuilla. Tämä on linjassa kotimaisen tieteellisen julkaisemisen käytännöiden kanssa, sillä vain noin 2 % kotimaisista tieteellisistä julkaisukanavista perii kirjoittajamaksuja (Linna et al., 2020). Kirjoittajamaksullisten lehtien vähäisyys on myös linjassa kansainvälisten HSS-alojen julkaisukäytäntöiden kanssa, sillä näiden alojen lehdissä

kirjoittajamaksut ovat harvinaisempia kuin muilla tieteenaloilla (Solomon & Björk, 2012). Avoimen julkaisemisen maksuttomuus noudattaa Plan S:n lisäksi myös muita kansainvälisiä suosituksia, kuten Budapestin avoimen tieteen saatavuuden julistusta (UKSG, 2023).

Plan S:n vaatimuksissa tieto kirjoittajamaksuista ja muista julkaisemiseen liittyvistä kuluista tuleekin olla saatavilla julkaisusarjan sivuilla. On kuitenkin tulkinnanvaraista, tulisi siko Plan S:n mukaan myös tieto maksuttomuudesta löytyä julkaisusarjan tiedoista. Mielestämme maksuttomuuden kertominen julkaisusarjan julkisesti saatavilla olevissa tiedoissa lisäisi julkaisutoiminnan läpinäkyvyyttä ja tarjoaisi kirjoittajalle oleellisen tiedon, joka voi usein vaikuttaa julkaisukanavan valintaan käsikirjoituksen submittointivaiheessa.

Avoim pääsy tutkimusjulkaisuihin on Plan S:n keskeinen tavoite, mutta vaatimuksissa otetaan huomioon myös julkaisujen käyttöä määrittelevä avoin lisensointi sekä julkaisujen tekijänoikeudet.

Avointa lisenssiä voi käyttää sekä valmiin julkaisun että rinnakkaistallennettavan version lisensointiin. Kotimaisista HSS-tieteenalojen avoimista julkaisusarjoista 65 % käytti jotain avointa Creative Commons -lenssiä. Plan S:n ensisijaisen suosituksen mukaista CC BY -lenssiä käytti puolestaan 25 %. Tämä on vähäisempää kuin kansainvälisesti. DOAJ:iin indeksoiduista lehdistä noin puolella on käytössä CC BY -lenssi, kun taas HSS-alojen lehdistä se on käytössä noin 40 %:lla (DOAJ 2023).

Lisensointi avoimessa julkaisemisessa herättää usein kysymyksiä ja epävarmuutta sekä julkaisijoissa että kirjoittajissa, mikä voi osaltaan vaikuttaa siihen, että kaikki julkaisusarjat eivät ole ottaneet CC-lisenssejä käyttöönsä.

Avoimilla lisensseillä pyritään välttämään tutkimusjulkaisujen tekijänoikeusrajoitukseen liittyviä ongelmia, jotka voivat olla este tai vaikeuttaa tutkimusjulkaisujen käyttöä, kuten esimerkiksi niiden jakamista tai niiden käyttöä opetuksessa.

Suomalaisista HSS-julkaisusarjoista vain hieman yli puolet (54 %) ylipäättään ilmoitti kenelle julkaisujen tekijänoikeudet kuuluvat. Tekijänoikeudet epäilemättä määritellään julkaisijan ja kirjoittajan välisessä julkaisusopimuksessa, mutta julkisesti tätä tietoa ei ollut useinkaan saatavilla. Julkaisusarjoista 12 % ei ole tekijänoikeuslinjauksiltaan Plan S:n mukaisia, sillä näissä sarjoissa julkaistessaan kirjoittajalle ei jää tekijänoikeuksia omaan työhönsä.

Journal.fi julkaisualustana

Kotimaiset julkaisusarjat käyttävät julkaisualustana laajasti Tieteellisten seurain valtuuskunnan tarjoamaa Journal.fi-palvelua, jossa aineiston tarkasteluhetkellä oli yhteensä 105 HSS-tieteenalojen julkaisusarjaa. Journal.fi:tä voivat käyttää sellaiset julkaisusarjat, jotka julkaistaan avoimena enintään 12 kuukauden viiveellä.

Journal.fi tarjoaa järjestelmän sekä toimitusprosessille että verkkojulkaisemiseen. Uskomme, että tämänkaltainen järjestelmä on houkutelut monia kotimaisia tieteellisiä julkaisijoita, koska resurssit omien järjestelmien kehittämiseen ja ylläpitämiseen ovat usein vähäiset. Koska Journal.fi:tä voivat käyttää vain avoimena ilmestyvät julkaisusarjat, on tällaisen julkaisualustan ja siihen liittyvän teknisen ylläpidon tarjoaminen voinut omalta osaltaan edistää avoimeen julkaisemiseen siirtymistä.

Keskityimme tarkastelemaan pääasiassa julkaisusarjojen tietoja, mutta teimme havaintoja myös artikkelikohtaisesta metadatatista. Vaikka Journal.fi on lisännyt suosiotaan kotimaisten julkaisusarjojen joukossa, toimivat monet sarjat vielä omilla verkkosivuillaan, ja varsinkin näiden sarjojen artikkelikohtaisessa metadatatassa on parannettavaa. Metadata ei näissä tapauksissa ole usein Plan S -kriteerien mukaisesti rakenteista eikä CCo-lisensoitua. Sen sijaan Journal.fi-alustalla toimivissa julkaisusarjoissa metadata on lähtökohtaisesti rakenteista ja koneluettavaa sekä CCo-merkittyä.

Valtaosa kotimaisista julkaisusarjoista julkaisee myös artikkelien kokotekstit vain PDF:nä, joka ei ole koneluettava formaatti. Plan S suosittelee julkaisemaan artikkelien tekstit koneluettavassa formaatissa, esimerkiksi JATS XML -formaatissa. Voisiko esimerkiksi Journal.fi tarjota tulevaisuudessa tämän mahdollisuuden?

Julkaisusarjojen löydettävyys ja säilyvyys

Suomalaisten HSS-julkaisusarjojen toivoisi huomioivan perusteellisemmin pysyvien tunnisteiden käytön ja julkaisujen arkistointiin liittyvät Plan S:n vaatimusten mukaiset käytänteet. Vain vähän yli puolella julkaisusarjoista (54 %) oli käytössä jokin pysyvä tunniste.

Pysyvillä tunnisteilla ja julkaisujen arkistoinnilla varmistettaisiin tutkimusjulkaisujen käyttö ja löydettävyys vuosienkin päästä, vaikka julkaisualustat ja julkaisusarjan kotisivut muuttuisivat tai julkaisusarja lopettaisi toimintansa. DOI-tunnisteiden avulla on myös helppoa seurata julkaisun saamia viittauksia.

Plan S -suosituksissa kiinnitetään huomiota siihen, että julkaisusarjat olisivat osa kansainvälisiä avoimen julkaisemisen infrastruktuureja, Sherpa Romeota ja DOAJ:ia. Olisi-kin tärkeää, että myös kotimaiset HSS-tieteenalojen julkaisusarjat näkyisivät niissä paremmin.

Tämän artikkelin kirjoittamisen aikaan vain 32 % julkaisusarjoista oli ilmoittanut tietoaan Sherpa Romeoon ja vain 25 % HSS-alojen OA-lehdistä löytyi DOAJ:ista. Sherpa Romeo ja DOAJ tarjoavat infrastruktuurit, joiden kautta voi tuoda esiin julkaisusarjan kannalta oleellisia tietoja niin kirjoittajille kuin muillekin julkaisukanavien laadusta ja linjauksista kiinnostuneille tahoille. Julkaisusarjan löytyminen näistä tietokannoista lisää sen näkyvyyttä ja luotettavuutta sekä samalla vahvistaa mielikuvaa julkaisutoiminnan ammattimaisuudesta.

Tieteellisen julkaisemisen kentällä on paljon toimijoita, joiden päätoiminen työ ei ole julkaiseminen, joten heille kaikki julkaisusarjoihin liittyvät kriteerit eivät välttämättä ole tuttuja. Sherpa Romeo ja DOAJ omalta osaltaan muistuttavat julkaisijoita siitä, millaiset seikat on hyvä huomioida ja tuoda esiin, kun julkaisusarja haluaa noudattaa tieteellisen julkaisemisen kansainvälisiä kriteerejä.

Mielestämme julkaisusarjan tietojen löytyminen edellä mainituista palveluista on myös sen maineen ja markkinoinnin kannalta suotuisa asia. DOAJ myös omalta osaltaan auttaa julkaisukanavia ylläpitämään laatukriteereitä, sillä se poistaa rekisteristään sellaisia julkaisusarjoja, jotka eivät huolehdi kriteerien täyttämisestä.

Lähteet

Avoimen tieteen koordinaatio, Tieteellisten seurain valtuuskunta. (2020). *Avoimen tieteen ja tutkimuksen julistus 2020–2025*. (2. p.). Vastuullisen tieteen julkaisusarja 1:2020.

<https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995237>

Avoimen tieteen koordinaatio, Tieteellisten seurain valtuuskunta. (2019). *Tutkimusjulkaisujen avoin saatavuus. Tutkimusyhteisön kansallinen linjaus ja toimenpideohjelma 2020–2025: Lehti- ja konferenssiartikkeleiden avoimen saatavuuden osalinjaus*. (2. p.). Vastuullisen tieteen julkaisusarja 1:2019.

<https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995329>

Benavent-Pérez, M., Gorraiz, J., Gumpenberger, C., & de Moya-Anegón, F. (2012). The different flavors of research collaboration: a case study of their influence on university excellence in four world regions. *Scientometrics*, 93, 41–58.

<https://doi.org/10.1007/s11192-012-0638-4>

- Becerril, A., Bosman, J., Bjørnshauge, L., Frantsvåg, J. K., Kramer, B., Langlais, P.-C., Mounier, P., Proudman, V., Redhead, C., & Torny, D. (2021). OA Diamond Journals Study. Part 2: Recommendations. *Zenodo*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4562790>
- Björk, B.-C. (2019). Open access journal publishing in the Nordic countries. *Learned Publishing*, 32(3), 227–236. <https://doi.org/10.1002/leap.1231>
- Björk, B., & Korkeamäki, T. (2020). Adoption of the Open Access Business Model in Scientific Journal Publishing: A Cross-disciplinary Study. *College & Research Libraries*, 81(7), 1080. <https://doi.org/10.5860/crl.81.7.1080>
- Bosman, J., Frantsvåg, J. E., Kramer, B., Langlais, P.-C., & Proudman, V. (2021). OA Diamond Journals Study. Part 1: Findings. *Zenodo*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4558704>
- BOAI. (2023). *Budapest Open Access Initiative*. <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read/>
- cOAlition S. (2023). *Plan S Principles*. https://www.coalition-s.org/plan_s_principles/
- Crawford, W. (2022). Gold open access 2016–2021: Articles in journals (GOA7). <https://waltcrawford.name/goa7.pdf>
- DOAJ. (2.9.2019). New Pilot to encourage Finnish Open Access Journals to apply to DOAJ. *DOAJ Blog*. <https://blog.doaj.org/2019/09/02/new-pilot-to-encourage-finnish-open-access-journals-to-apply-to-doaj/>
- DOAJ. (22.2.2021). DOAJ in 2020 And Beyond – A Closer Look. *DOAJ Blog*. <https://blog.doaj.org/2021/02/22/doaj-in-2020-and-beyond-a-closer-look/>
- DOAJ. (2023). Guide to applying. Haettu 24.9.2023 osoitteesta <https://doaj.org/apply/guide/>
- Else, H. (26.2.2019). High-profile subscription journals critique Plan S. *Nature*. <https://doi.org/10.1038/d41586-019-00596-x>
- European Scientists. (2019). Reaction of Researchers to Plan S: Too Far, Too Risky? Haettu 24.9.2023 osoitteesta <https://sites.google.com/view/plansopenletter>
- Frantsvåg, J.E., & Strømme, T.E. (2019). Few Open Access Journals Are Compliant with Plan S. *Publications*, 7(2), 26. <https://doi.org/10.3390/publications7020026>
- Gómez-Fernández, J. C. (2019). Plan S for publishing science in an open access way: not everyone is likely to be happy. *Biophysical Reviews*, 11(6), 841–842. <https://doi.org/10.1007/s12551-019-00604-4>
- Holopainen, M. (15.8.2023). ”Ilman julkista rahaa tiedejulkaiseminen ei pyöri” – näkemyksiä kotimaisten tiedelehtien avoimesta julkaisemisesta. *Think Open -blogi*. Helsingin

- yliopisto. Haettu 27.4.2024 osoitteesta <https://blogs.helsinki.fi/thinkopen/kotimaiset-tiedeledet-haastattelu/>
- Ilva, J. (2022). Avointen tiedejulkaisujen osuus jatkoï kasvuaan vuonna 2021. *Tietolinja*, 2022(1). <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022061546941>
- Karlsson, J. (28.6.2023). *Kysy avoimesta tieteestä – jos kaikki on avointa, mitä jäsenyyss tarjoaa?* Avoimen tieteen ja tutkimuksen kansallisen koordinaation sihteeristö, Tieteellisten seurain valtuuskunta. <https://avointiede.fi/fi/ajankohtaista/kysy-avoimesta-tieteesta-jos-kaikki-avointa-mita-jasenyyss-tarjoaa>
- Korean Council of Science Editors. (2022). Charting variety, scope, and impact of open access diamond journals in various disciplines and regions: a survey-based observational study. *Science Editing*, 9(2), 120–135. <https://doi.org/10.6087/kcse.277>
- Korytkowski, P., & Kulczycki, E. (2021). The gap between Plan S requirements and grantees' publication practices. *Journal of Informetrics*, 15(2). <https://doi.org/10.1016/j.joi.2021.101156>
- Kulczycki, E., Engels, T. C. E., Pölönen, J., Bruun, K., Duškova, M., Guns, R., Nowotniak, R., Petr, M., Sivertsen, G., Istenič Starčič, A., & Zuccala, A. (2018). Publication patterns in the social sciences and humanities: The evidence from eight European countries. *Scientometrics*, 116, 463–486. <https://doi.org/10.1007/s11192-018-2711-0>
- Kurata, K., Yokoi, K., Morioka, T., Minami, Y., & Kawai, M. (2022). Monitoring the transition to open access through its mode of implementation: A principal component analysis of two surveys. *PLoS ONE*, 17(7), e0271215. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0271215>
- Laakso, M., Matthias, L., & Jahn, N. (2021). Open is not forever: A study of vanished open access journals. *The Journal of the Association for Information Science and Technology*, 78(9), 1099–1112. <https://doi.org/10.1002/asi.24460>
- Laakso, M. (2022). Open Science and Open Access Publishing in Social Sciences. In T. C. E. Engels & E. Kulczycki (Eds.), *Handbook on Research Assessment in the Social Sciences*, s. 105–118. Edward Elgar. <https://doi.org/10.4337/9781800372559>
- Laakso, M., & Björk, B.-C. (2022). Open access journal publishing in the business disciplines: A closer look at the low uptake and discipline-specific considerations. *Journal of Librarianship and Information Science*, 54(2), 216–229. <https://doi.org/10.1177/09610006211006769>
- Late, E., Korkeamäki, L., Pölönen, J., & Syrjämäki, S. (2020). The role of learned societies in national scholarly publishing. *Learned Publishing*, 33(1), 5–13. <https://doi.org/10.1002/leap.1270>

- Linna, A.-K., Holopainen, M., Ikonen, A., & Ylönen, I. (2020). Kotimaiset tieteelliset julkaisusarjat ja avoimuus. *Informaatiotutkimus*, 39(4), 4-32.
<https://doi.org/10.23978/inf.98656>
- McNutt, M. (2019). Opinion: “Plan S” falls short for society publishers – and for the researchers they serve. *PNAS*, 116(7), 2400-2403.
<https://doi.org/10.1073/pnas.1900359116>
- Mitchell, D., & Pölonen, J. (2020). Finland leads the way with pilot to raise the profile of open access social science and humanities journals. *Tietolinja*, 2020(1).
<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020050324721>
- NordForsk. (2017). *Comparing Research in Social Sciences and The Humanities in The Nordic Countries – An Explorative Study*. <https://www.nordforsk.org/2017/comparing-research-social-sciences-and-humanities-nordic-countries-explorative-study>
- Olejniczak, A. J., Savage, W. E., & Wheeler, R. (2022). The Rhythms of Scholarly Publication: Suggestions to Enhance Bibliometric Comparisons Across Disciplines. *Frontiers in Research Metrics and Analytics*, 7, 812312. <https://doi.org/10.3389/frma.2022.812312>
- Ossenblok, T. L. B., Verleysen, F. T., & Engels, T. C. E. (2014). Coauthorship of journal articles and book chapters in the social sciences and humanities (2000-2010). *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 65(5), 882-897.
<https://doi.org/10.1002/asi.23015>
- Piwowar, H., Priem, J., Larivière, V., Alperin, J. P., Matthias, L., Norlander, B., Farley, A., West, J., & Haustein, S. (2018). The state of OA: a large-scale analysis of the prevalence and impact of Open Access articles. *PeerJ*, 6, e4375. <https://doi.org/10.7717/peerj.4375>
- Pölonen, J. (2021). Kansalliset julkaisukanavat mahdollistavat tiedejulkaisemisen kotimaisilla kielillä. *Tietolinja*, 2021(2). <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021121661234>
- Pölonen, J., Syrjämäki, S., Nygård, A.-J., & Hammarfelt, B. (2021). Who are the users of national open access journals? The case of the Finnish Journal.fi platform. *Learned Publishing*, 34(4), 585-592. <https://doi.org/10.1002/leap.1405>
- Quigley, N. (2021). Open access in the humanities, arts and social sciences: Complex perceptions of researchers and implications for research support. *LIBER Quarterly: The Journal of the Association of European Research Libraries*, 31(1), 1-27.
<https://doi.org/10.53377/lq.10937>
- Science-Metrix Inc. (2018). Analytical Support for Bibliometrics Indicators. Open access availability of scientific publications. Final Report. <https://perma.cc/XCN2-6UA9>
- Segado-Boj, F., Prieto-Gutiérrez, J.-J., & Martín-Quevedo, J. (2022). Attitudes, willingness, and resources to cover article publishing charges: The influence of age, position, income

- level country, discipline and open access habits. *Learned Publishing*, 35(4), 489–298. <https://doi.org/10.1002/leap.1455>
- Severin, A., Egger, M., Eve, M. P., & Hürlimann, D. (2020). Discipline-specific open access publishing practices and barriers to change: an evidence-based review [version 1; peer review: 3 approved with reservations]. *F1000Research*, 7, 1925. <https://f1000research.com/articles/7-1925/v2>
- Solomon, D. J., & Björk, B.-C. (2012). A study of open access journals using article processing charges. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 63(8), 1485–1495. <https://doi.org/10.1002/asi.22673>
- Solomon, D., & Björk, B. C. (2016). Article processing charges for open access publication – the situation for research intensive universities in the USA and Canada. *PeerJ*, 4, e2264. <https://doi.org/10.7717/peerj.2264>
- Tenopir, C., Dalton, E., Christian, L., Jones, M., McCabe, M., Smith, M., & Fish, A. (2017). Imagining a gold open access future: Attitudes, behaviors, and funding scenarios among authors of academic scholarship. *College and Research Libraries*, 78(6), 824. <https://doi.org/10.5860/crl.78.6.824>
- Tiedejatutkimus.fi. (2023). <https://www.tiedejatutkimus.fi/fi/>
- TSV. (24.6.2020). Lisää suomalaisia avoimia lehtiä DOAJ-tietokantaan. [Tiedote.] Haettu 24.9.2023 osoitteesta <https://www.tsv.fi/fi/tiedotteet/lis%C3%A4%C3%A4-suomalaisia-avoimia-lehti%C3%A4-doaj-tietokantaan>
- TSV. (2022). Ehdotukset uusiksi täydentäviksi rahoitusmalleiksi kotimaisille tieteellisille kausi-julkaisuille välittömän avoimuuden mahdollistamiseksi. Avoinen tieteen ja tutkimuksen kansallisen ohjausryhmän asettaman työryhmän loppuraportti. https://avointiede.fi/sites/default/files/2022-10/Loppuraportti-rahoitusmalliehdotukset-1022_o.pdf
- TSV. (17.4.2024). Journal.fi. Haettu 27.4.2024 osoitteesta <https://tsv.fi/palvelut/avoimen-julkaisemisen-palvelut/journalfi>
- UKSG. (15.3.2022). Budapest Open Access Initiative: 20th Anniversary Recommendations. <https://www.uksg.org/newsletter/uksg-eneews-511/budapest-open-access-initiative-20th-anniversary-recommendations>

Liitteet

Liite 1. Julkaisusarjojen analyysin kategoriat ja niiden tulkinnat. Taulukkoon liittyvä tutkimusdata löytyy osoitteesta: <https://doi.org/10.17011/jyx/dataset/90327>.

Kategoria	Muuttuja	Tulkinta
Avoimuus	Ei avoin/OA/Viivästetty (embargo kk)	Julkaisusarja on OA, jos se julkaisee koko sisältönsä välittömästi avoimena.
Lisenssi	Ei tietoa/Lisenssin nimi	Julkaisusarjan ilmoittama julkaistujen artikkeleiden jatkokäyttöoikeuksia määrittävä Creative Commons -lisenssi. Lisenssitieto on tarkistettu joko julkaisusta ja/tai julkaisun/julkaisijan sivuilta. Mikäli julkaisusarja on ilmoittanut useampia lisenssejä, on ne eroteltu pilkulla.
Rinnakkaistallennuslupa AAM	Ei sallittu/Ei tietoa/Kyllä	Julkaisusarjan ilmoittama tai Sherpa Romeoon tallentama rinnakkaistallennuslinjaus vertaisarvioituille käsikirjoitusversioille. Mikäli tieto ei ole julkisesti saatavilla julkaisusarjan sivuilla/Sherpa Romeossa ja se on saatu esim. erikseen kysymällä, on kirjattu ”ei tietoa”.
Lisenssi AAM	Ei sallittu/Ei tietoa/Lisenssin nimi	Julkaisusarjan ilmoittama vertaisarvioitun käsikirjoitusversion jatkokäyttöoikeuksia määrittävä Creative Commons -lisenssi. Lisenssitieto on tarkistettu joko julkaisusta ja/tai julkaisun/julkaisijan sivuilta. Mikäli julkaisusarja on ilmoittanut useampia lisenssejä, on ne eroteltu pilkulla.
Embargo AAM	Embargon pituus (kk)/ Ei sallittu/Ei tietoa	Embargo kuukausina
Rinnakkaistallennuslupa Publisher PDF	Ei sallittu/Ei tietoa/Kyllä	Julkaisusarjan ilmoittama tai Sherpa Romeoon tallentama rinnakkaistallennuslinjaus julkaistulle artikkelille. Mikäli tieto ei ole julkisesti saatavilla julkaisusarjan sivuilla/Sherpa Romeossa ja se on saatu esim. erikseen kysymällä, on kirjattu ”ei tietoa”.
Lisenssi Publisher PDF	Ei sallittu/Ei tietoa/Lisenssin nimi	Julkaisusarjan ilmoittama julkaistun artikkelin jatkokäyttöoikeuksia määrittävä Creative Commons -lisenssi. Lisenssitieto on tarkistettu joko julkaisusta ja/tai julkaisun/julkaisijan sivuilta. Mikäli julkaisusarja on ilmoittanut useampia lisenssejä, on ne eroteltu pilkulla.
Embargo Publisher PDF	Embargon pituus (kk)/ Ei sallittu/Ei tietoa	Embargo kuukausina

Tekijänoikeus	Ei tietoa/Julkaisija/ Lehti/Organisaatio/ Tekijä	Julkaisusarjan ilmoittama tieto julkaistujen artikkeleiden tekijänoikeudesta kerrottuna julkisesti sarjan sivuilla tai artikkeleiden tiedoissa.
Sherpa	Ei/Kyllä	Onko julkaisusarjan tiedot Sherpa Romeo -tietokannasta?
DOAJ: Kyllä/Ei	Ei/Kyllä	Onko julkaisusarja indeksoitu DOAJ-rekisteriin?
Kirjoittajamaksu	Ei/Ei tietoa/Kyllä	Onko tieto kirjoittajamaksusta tai kirjoittajamaksuttomuudesta ilmoitettu julkaisusarjan www-sivuilla, Sherpa Romeossa tai DOAJ:ssa.
Pysyvä tunniste	DOI/Ei tunnistetta/ URN/Handle	Onko julkaisusarjalla pysyvä tunniste. Tieto on tarkistettu joko julkaisusta ja/tai julkaisun/julkaisijan sivuilta.
Pitkäaikaissäilytys- tai arkistointisuunnitelma	Ei tietoa/Kyllä	Onko julkaisusarjalla pitkäaikaissäilytys- tai arkistointisuunnitelma, joka on ilmoitettu sarjan sivuilla.
Tieto toimituksellisesta prosessista	Ei/Kyllä	Kuvaako julkaisusarja toimituksellisen prosessin, kuten käsikirjoitusten käsittelytavan ja vertaisarviointikäytännöt. Tieto on tarkistettu joko julkaisusta ja/tai julkaisun/julkaisijan sivuilta.
Tilastot	Ei/Kyllä	Ilmoittaako julkaisusarja tilastoja tai määriä esimerkiksi submittoituista ja hyväksytyistä käsikirjoituksista. Tieto on tarkistettu joko julkaisusta ja/tai julkaisun/julkaisijan sivuilta.
Lehti/Monografiasarja	Lehti/Monografiasarja	Onko julkaisusarja lehti vai monografiasarja? Tässä analyysissä mm. vuosikirjat ja sarjat, jotka ilmoittavat ISSN-tunnuksen ohella ISBN-tunnuksen, on luokiteltu monografiasarjoiksi.
Journal.fi	Ei/Kyllä	Julkaistaanko julkaisusarja journal.fi-palvelussa?
Edition.fi	Ei/Kyllä	Julkaistaanko monografiasarja edition.fi-palvelussa?